

NEKAJ NOVIH VIDIKOV O GRADBENEM RAZVOJU MARIBORSKEGA MESTNEGA GRADU¹

SOME NEW ASPECTS ABOUT CONSTRUCTION DEVELOPMENT OF THE MARIBOR CITY CASTLE

Jože Curk

Cimpermanova ulica 5

1000 Ljubljana

Slovenija

Primljeno/Received: 14. 2. 2007.

Prihvačeno/Accepted: 11. 6. 2007.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK/UDC 72.034-497.5-3

SAŽETAK

Mariborski mestni grad je od svojega nastanka konec 15. stoletja prestal številne prezidave in dozidave, ki so bile posledica spreminjanja njegove funkcije v mestu. Do sredine 17. stoletja je šlo večinoma za dodatna utrjevalna dela (bastija) saj je grad služil tudi kot pomembne del dodatne utrditve severovzhodnega dela mestnega obzidja. Od sredine 17. stoletja postopoma postaja osrednje plemiško prebivališče v Mariboru, najprej grofov Khislov in pozneje grofov Brandisov. V tem času se je nekdanji deželnoknežji upravni dvor gradbeno in tudi pomensko prelevil v grad, konceptualno pa v rezidenco, ki je pomenila vrhunec v njegovem večstoletnem razvoju. Literatura, ki se ukvarja z gradbeno zgodovino gradu je relativno obsežna saj so se poleg avtorja prispevka z njo ukvarjali še Ivan Stopar, Sergej Vrišer in Karel Pišec. Še bogatejše je arhivsko gradivo, ki se večinoma hrani v Pokrajinskem arhivu Maribor in Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. V graškem arhivu je gradivo tako zaradi različnih lastnikov kot zaradi različne namembnosti gradu moč najti v različnih fondih od militarije, notranjeavstrijske dvorne komoro do fonda družine Brandis. Prav ta raztresenost in razdrobljenost je bila vzrok, da je šele pričujoč prispevek časovno najnatančnejši pregled gradbene zgodovine mariborskega mestnega gradu. Prispevek je zaokroženo dolgoletno delo o gradbenih fazah mariborskega mestnega gradu. Poda nam celovit pogled na posamezne gradbene faze in uporabo gradu kot tudi način gradnje v 16. stoletju. Povede nas od nastanka gradu kot skladišča deželnega kneza do njegovega vrhunca kot reprezentančne stanovanjske zgradbe mariborskega plemstva.

Ključne riječi: Mariborski mestni grad, utrjevanje mesta, italijanski gradbeniki, Domenico del Allio, pregled gradbenih faz mariborskega mestnega gradu

Key words: Maribor city castle, fortification of the city, Italian constructions, Domenico dell'Allio, review of construction phases of the Maribor city castle

¹ Razpravi sta del projekta Bastion, ki ga delno financira Evropska unija v okviru Programa pobude Skupnosti INTERREG IIIA Sosedskega programa Slovenija – Madžarska – Hrvaška 2004-2006.

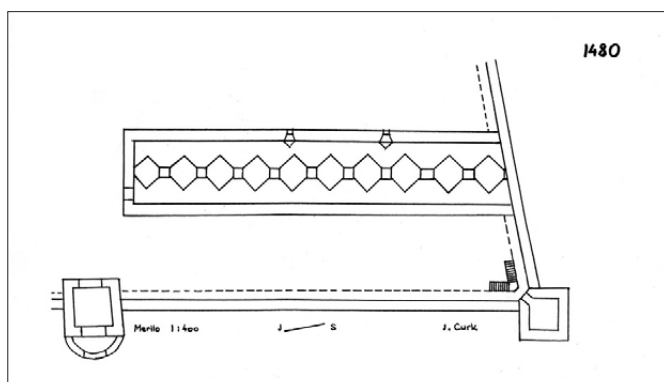
NEKAJ NOVIH VIDIKOV O GRADBENEM RAZVOJU MARIBORSKEGA MESTNEGA GRADU

Pred nedavnim opravljena podrobnejša gradbeno analiza, podprta z arhivskimi viri, dokazuje, da je mariborski mestni grad nastal iz dveh delov, iz svojega prvotnega jedra in pozneje priključenega severovzhodnega dela mestnega utrdbenega sistema. Zato je najbolje zametke njegovega nastanka obravnavati ločeno, najprej grajska jedro iz konca 15.stoletja in nato stavbni kompleks, ki se je razvil ob njegovih vzhodni in severni stranici do sredine 18.stoletja.

1. GRAJSKA JEDRO

Baumkircherjeva zasedba mesta leta 1469 ter madžarske in turške grožnje po letu 1471 so sprožile potrebo po njegovi močnejši utrditvi in boljši oskrbljenosti. Zato je cesar Friderik III. leta 1477 sklenil, da zgradi v mestu nov upravni dvor s skladišči in kletjo. Lokacija je bila izbrana v severovzhodnem delu mesta, kjer so se nahajala najbolj ogrožena Ulrikova vrata in je bil na razpolago najbolj primeren manipulativni prostor, sedanji Grajski trg. Stavbi, ki so jo začeli graditi spomladi 1478, se je moralo umakniti nekaj meščanskih hiš, med njimi tudi ona zidarja Gregorja in njegove sestre Marjete, vdove po peku Urbanu. Preprosta prizmatična nadstropna stavba, v celoti podkletena in pokrita s štirikapno zatrepesto streho je bila postavljena v smeri sever - jug tako, da je stala nekoliko odmaknjeno vendar vzporedno z vzhodno mestno obzidno stranica, na severu pa segala prav do severne. S tako lego je po svoje učvrstila mestno obrambo, saj je bila na severni strani v višini sedanjega mezzanina opremljena s pravokotnima strelnima linama. Medtem ko je bil vhod v njeno kletno etažo že od vsega začetka z južne, tržne strani, pa je dostop v pritlično vodil preko stopnic in vhoda z zahodne, manj verjetno tudi vzhodne strani.

Ker je poznogotska arhitektura tega dela gradu še dobro ohranjena tako v tlorisu kot v narisu, jo je mogoče z lahkoto rekonstruirati. Njena prostorska sestava je bila namreč zelo enostavna. Enoviti kletna in pritlična etaža sta bili obokani, njuna banjasta oboka je nosilo po devet sredinskih kvadratastih slopov, medtem ko je bila vrhnja etaža ravno stropana. Poznejše prezidave so prvotno prostorsko razporeditev v spodnjih dveh etažah delno, v zgornji pa močno spremenile. Prvotno višino stavbe dokazuje naslikan gotski venčni zidec, sestavljen iz križajočih se šilastih lokov, viden na podstrešju. Vtis novega deželnoknežjega upravnega dvora na bližnjo mestno okolico je moral biti impozanten, saj se je vse njegovo dolgo, ozko in visoko poslopje, pokrito z enovito zatrepesto streho, mogočno dvigalo nad množico okoliških meščanskih hiš.²

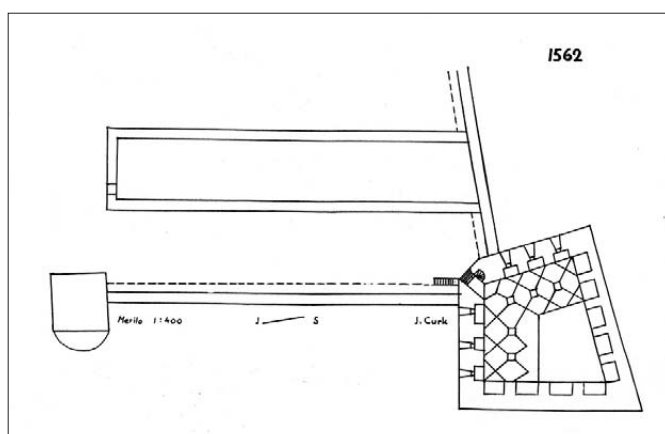

Mariborski mestni grad leta 1480

² Jože Curk: Oris 12 najpomembnejših gradbenih objektov v Mariboru I. ČZN NV 24/1988, str. 119 – 145;

2. MESTNE UTRDBE

Drugo gradbeno jedro sedanjega grajskega kompleksa je predstavljal severovzhodni mestni vogal, ki je zasedal zemljišče med Ulrikovimi vrati in šalastim polstolpom na mestu poznejšega Grajskega ali Stanovanjskega stolpa, zgrajenega leta 1668 in porušenega leta 1938. Šlo je za obzidje, nastalo v 3. četrtini 13. stoletja, ki je bilo povprečno 7 - 8 m visoko in 1,5 - 1,8 m debelo. To preprosto obzidje je v 1. četrtini 14. stoletja dobilo nova stolpasta Ulrikova vrata v vzhodni stranici, domnevno kvadratast stolp na severovzhodnem mestnem vogalu in polkrožen odprt (šalasti) stolp v severni stranici. Te utrdbe so bile v teku 14. in 15. stoletja večkrat popravljane in deloma obnovljane, vendar so vedno manj ustrezale novemu načinu bojevanja, ki ga je pogojila uvedba strelnega orožja. Ta je že okoli leta 1540 povzročila nastanek obeh velikih okroglih bastionov, ki sta nadomestila zahodna mestna vogalna stolpa, nerešena pa je ostala modernizacija najbolj ogroženega severovzhodnega mestnega vogala z zastarelim stolpom, za katerega obrambo tudi novi deželnoknežji dvor iz let 1478 - 1481 ni zadostoval.³ Zato je bilo treba ta del mestnega obzidja obrambno posodobiti. To delo so prevzeli italijanski gradbeniki. Njihov vodja Domenico dell Allio je kmalu po prevzemu deželne superintendature leta 1545 začel načrtovati utrdbeno dela tudi za Maribor. Pripravljalna dela (navoz 1792 voz kamena k poškodovani severni obzidni stranici) so se začela leta 1548, gradbena pa leta 1549, ko je mojster Bernard začel z obnovo obzidja med dvorom in trietažnim stolpom iz okoli leta 1465, ki je stal pri hiši pokojnega Jörga Raimba severno od sedanje Slovenske ulice 12, bil leta 1799 predelan v hišo in po letu 1900 porušen. Stolp je bil obnovljen zunaj in znotraj. V njem so uredili sobo, napravili dva oboka, vstavili zidane stopnice ter ga prekrili z opečno streho. Nato so leta 1551 obnovili še obzidje zahodno od njega, ker so to delo leta 1544 slabo opravili. Mojster Bernard je za 157,5 klafter (klaftera - 1,92 m) novega zidu (klaftera po 5 šilingov) in za spremno delo dobil 161 funtov 1 šiling⁴

Mariborski grad leta 1562

Po izgradnji bastije pri Koroških vratih in obeh bastij ob Dravi med leti 1550 in 1555 je spomladi tega leta prišla na vrsto tudi najpomembnejša med njimi, bastija pri deželnoknežjem dvoru na severovzhodnem vogalu mestnega obzidja. Dne 1. septembra 1555 je Domenico dell Allio premeril ob asistenci brata Andreja, obeh plačilnih mojstrov ter mestnega sodnika in pisarja

³ Jože Curk: Mariborsko mestno obzidje posebno v 16. stoletju. ČZN NV 16/1980, str. 90 - 108;

⁴ Štajerski deželni arhiv Gradec, Militaria Sch. 39

opravljena dela v obsegu 513 klafter 2 čevlja zidov in v znesku 555 funtov 6 šilingov. Da se je graditev te bastije res začela že leta 1555, potrjuje tudi prošnja, s katero se je mesto poleti 1556 obrnilo na Deželo in v kateri pravi, da se je gradnja bastije začela prejšnje leto, od aprila letos pa se že dviga iz tal. Ob gradbišču je ležala večja deponija kamna in apna, primanjkovalo pa je denarja za sprotne izplačila. Gradbeni obračun za leto 1556 sta opravila plačilna mojstra Hans Vidmajer in Pankracij Paungartner, namesto katerega ga je podpisal njegov brat Hans. V začetku leta so najprej nabavili apno in kamenje, kar so plačali iz obračuna Ruperta Scheunpergerja in Jakoba Lušnika iz prejšnjega leta. Šlo je za 314 čevljev obdelanega kamenja, ki je stalo 354 funtov, za 1632 voz navadnega kamenja (lomljenca) za ceno 1642 funtov in za 100 ötartinov apna za ceno 100 funtov, oziroma skupaj 2096 funtov. Za samo leto 1556 so značali dohodki 1291 funtov 24 pfenigov, izdatki pa kar 1767 funtov 7 öilingov 16 pfenigov, kar je prineslo negativno razliko v višini 476 funtov 6 öilingov 22 pfenigov. Med izdatki je ölo:

- za zidarska in kamnoseška dela 817 funtov 7 öilingov 10 pfenigov
- za delo v kamnolomu za Kalvarijo 140 funtov 4 öilinge 20 pfenigov
- za prevoz kamenja do bastije 165 funtov 4 öilinge
- za nakup kamenja, ki ga ni bilo mogoče dobiti iz kamnoloma 66 funtov 4 šilinge
- za pomožne delavce na gradbišču 188 funtov 5 šilinge 24 pfenigov
- za nakup apna in opeke 254 funtov 3 šilinge 6 pfenigov
- za nakup raznega orodja in drugih potrebščin 56 funtov 6 šilingov 24 pfenigov
- za razne vožnje 20 funtov 4 šilinge 8 pfenigov
- za kovaška dela 50 funtov 4 šilinge
- za tesarska dela 5 funtov 7 šilinge 10 pfenigov

Izmero opravljenih del so opravili bratje Domenico, Andrea in Hans dell Allio ter Valentin Treveno, ki je pripravil 13 klesancev za izdelavo slopov v bastiji.

Gradbeni obračun za leto 1557 sta sestavila Hans Vidmajer in Pankracij Paungartner, pečatil pa ga je njegov brat Hans, upravnik mestne opekarne. Dohodki, ki so pritekali po obrokih iz Dežele, so znašali 2320 funtov 5 šilingov 20 pfenigov, izdatki pa so se oblikovali, kot sledi:

- za dolg iz prejšnjega leta je šlo 476 funtov 6 šilingov 22 pfenigov
- za delo v kamnolomih za Kalvarijo in v Kamnici so porabili 204 funte 3 šilinge 10 pfenigov, od katerih je kamnolomec Mert Oberman dobil 104 funte 1 šiling 10 pfenigov za dobavo 184 čevljev obdelanega kamenja (čevljev po 10 krajcarjev ali 40 pfenigov), 984 voz navadnega kamenja (voz po 4 krajcarje ali 16 pfenigov) in za pripravo posebno velikih kamnov, potrebnih za izdelavo strelni lin
- za prevoz kamenja je bilo potrebnih 231 funtov 1 šiling 2 pfeniga, šlo je za dostavo 184 čevljev klesanega, 217 voz obdelanega in 1877 voz navadnega kamenja (voz po 24 pfenigov) iz kalvarijskega kamnoloma (precej prevozov je opravil zidarski mojster Jakob Prezl) ter za 25 voz obdelanega kamenja iz kamniškega kamnoloma (voz po 8 krajcarjev ali 32 pfenigov)
- za nakup navadnega kamenja izven kamnolomov je šlo 21 funtov 7 šilingov 6 pfenigov
- za pomožne delavce na gradbišču je bilo porabljenih 267 funtov 2 šilinga 24 pfenigov; ti so nosili kamenje, les, žblje, orodje, delali odre, pripravljali pesek, presipavali drobir, odstranjevali ostanke starega stolpa, prebirali kamenje, nosili vodo, pomagali pri tesarskih delih itd.
- za nakup raznega orodja so izdali 42 funtov 2 šilinga 22 pfeniga; nabavili so dve obračunski knjigi, 3 splave lesa, potrebnega za napravo treh mostičkov na gradbišču, 1150 desk, 30 klafter vrvi, 800 žbljev, precej maltaric in podobno
- za nabavo 232 štartinov apna (štartin po 1 funt) in za nakup 25.950 zidakov (1000 zidakov po 1 funt 4 krajcarje) so porabili 270 funtov 7 šilingov 12 pfenigov

- za razne vožnje je šlo 11 funtov 1 šiling 5 pfenigov; prepeljali so 1150 desk, 25.950 zidakov (1000 zidakov po 2 šilinga 20 pfenigov), 3 splave lesa od bastije pri usnjarni, 300 lat itd.

Tesarski mojster Primož je dobil 10 funtov 1 šiling 2 pfeniga za napravo stopnic v bastijo, pokritje treh ut za klesanje kamna, za spravilo orodja in za bivanje zidarjev, za postavitve in nato odstranitev dveh mostičkov ter končno za pokritje zidov in s tem zavarovanje pred zimskimi posledicami. Kovaški mojster Ambrož Lončarič je dobil za razna dela pri bastiji in dvorovih vratih 46 funtov 28 pfenigov.

Za zidarska in kamnoseška dela, ki so trajala od 28. aprila do decembra je šlo 740 funtov 4 pfenige. Dne 28. aprila 1557 je Andrea dell Allio s svojimi zidarji podrl stari stolp na kraju nastajajoče bastije, za kar je porabil 60 delovnih dni (1 dan po 1 šiling 18 pfenigov) in za to dobil 12 funtov.

Za odstranjevanje njegovih ruöevin, ki je trajalo do 5. junija in obsegalo 77 delovnih dni, je dobil 14 funtov 10 öilinge 36 pfenigov. Treveno je do 10. avgusta lomil v kamnolomu Ermbel velike kamne za izdelavo strelnih lin, za kar je porabil 22 delovnih dni (po 1 öiling 18 pfenigov) za plačilo 4 funte 3 šilinge 6 pfenigov. Dne 28. oktobra je dobil Andrejev pomočnik Marks dell Allio (Layo) za prevažanje kamenja 3 funte. Dne 2. decembra je Domenico dell Allio izmeril opravljena kamnoseška in zidarska dela, denar pa sta dobila Andrea dell Allio (de Layo) in Valentin Treveno. Zidu iz navadnega kamenja je bilo 432 klafter po 1 funt 20 pfenigov, kar je zneslo 468 funtov, zidu iz obdelanega kamenja pa 2162 čevljev po 26 pfenigov, kar je zneslo 234 funtov 1 šiling 22 pfenigov. Seštevek je znesel 702 funtov 1 šiling 22 pfenigov, vsi izdatki v zvezi z zidarskimi deli pa 740 funtov 4 pfenige.

Končno je mestni pisar Sebastijan Aufsecher dobil za prepis obračuna 3 funte. Ker so izdatki skupaj z dolgovi iz leta 1556 znašali 2320 funtov 5 šilingov 20 pfeniga, so se pokrili z dohodki, tako da se je obračunsko leto končalo z izravnavo.⁵

Za leto 1558 sumaren obračun ni ohranjen, zato pa več delnih. Mojstra Valentin Treveno in Pietro Antonio de Pigra(to) sta 5. decembra obračunala svoje delo pri bastiji, ki je obsegalo 145 klafter navadnega zidu za ceno 157 funtov 20 pfenigov in 275 čevljev vogalnih klesancev za ceno 298 funtov 2 šilinga 24 pfenigov, kar je znašalo skupaj 455 funtov 3 šilinge 10 pfenigov. Od tega je Treveno dobil 250 funtov, Pigrato pa 205. Dne 30. decembra je mariborski kovaški mojster Ambrož Lončarič obračunal svoje delo na bastiji in v kamnolomu, opravljeno med 15. novembrom 1557 in 30. decembrom 1558, v višini 54 funtov 4 šilinge. Dne 20. septembra je mariborski opekarnar Hans Fabjanič dobavil 13.850 obočnih opek (1000 po 14 krajcarjev) in 31.350 navadni opek (1000 po 12 krajcarjev) za 9 funtov 29 krajcarjev. Plačilni mojster Hans Vidmajer je obračunal svoje delo v letih 1556 - 1558 v višini 150 funtov.

Obračun za dela v letu 1559 obsega ovitek z naslovom in 24 listov. Tega leta je Dežela nakazala Mariboru med 19. marcem in 1. septembrom 1329 funtov 3 šilinge 11 pfenigov. Izdatki pa so znašali:

- dolg iz leta 1558 v znesku 14 funtov 5 šilingov 13 pfenige

- delo v kamnolomu 190 funtov 24 pfenigov, od tega je kamnolomec Mert Obermann dobil 15. maja 94 funtov 7 šilinge 22 pfenigov za 370 čevljev obdelanega kamenja (čevljev po 11 krajcarjev) in 407 voz neobdelanega (lomljenega) kamenja (voz po 4 krajcarje), dne 4. junija 17 funtov 4 šilinge 8 pfenigov za 36 čevljev (po 11 krajcarjev) obdelanega in 167 voz (po 4 krajcarje) neobdelanega kamenja ter dne 13. avgusta 56 funtov 5 šilingov 18 pfenigov za 70 čevljev (po 11 krajcarjev) obdelanega in 658 voz (po 4 krajcarje) neobdelanega kamenja. Valentin Treveno

⁵ Štajerski deželni arhiv Gradec, Militaria Sch. 57

je 20. avgusta potrdil sprejem 20 funtov 7 šilingov 6 pfenigov za 102 čevlja (po 11 krajcarjev) obdelanega in 33 voz (po 4 krajcarje) neobdelanega kamenja.

- prevoz kamenja do bastije 184 funtov, od tega maja 11 funtov 5 šilingov 18 pfenige za prevoz 370 čevljev (po 24 pfenigov) obdelanega in 407 voz (po 24 pfenigov) neobdelanega kamenja iz Magdalenskega kamnoloma za Kalvarijo, julija in avgusta pa 106 funtov 2 šilinga 12 pfenigov za prevoz 208 čevljev obdelanega in 855 voz neobdelanega kamenja, oboje po 24 pfenigov in vse po obračunu Merta Obermanna

- plačilo navadnih delavcev 137 funtov 4 šilinge; dnine po 20 do 24 pfenigov so se izplačevale za nekvalificirano delo kot sejanje peska, odvažanje drobirja, prinašanje vode za gašenje apna, prinašanje opeke in kamenja, zasipavanje obokov pri kazematah, dovažanje peska na bastijo, pomoč zidarjem in tesarjem, nošenje strešnikov v prostor vrh stopnic, čiščenje gradbišča in podobno

- nakup apna in opeke je stal 222 funtov 13 pfenigov, od tega je šlo za 133 šartinov apna (po 1 funt) 133 funtov, za 42.000 zidakov (1000 po 1 funt 4 krajcarje), 10.550 obočnih opek (1000 po 1 funt 6 krajcarjev), 2800 strešnikov (1000 po 2 funta 5 krajcarjev 10 pfenigov) in 50 votlakov (vsak po 3 pfenige) po 89 funtov 13 pfenigov

- razni nakupi so pobrali 79 funtov 3 šilinge 26 pfenigov - nabavili so dve obračunski knjigi, več merilnih lat, 25 samokolnic, 10.800 žeblicev (1000 po 26 pfenigov), vedra, deske, late, splav tesanega lesa za postavitev zidarskega odra, 40.000 skodel iz Mute (1000 po 5 šilingov), 20.000 žeblicev za skodle (1000 po 5 šilingov), 76 strešnih tramov, itd.

- razni prevozi so stali 21 funtov 1 šiling 6 pfenigov - šlo je za prevoz lesa, lat, desk, skodel in drugega materiala z Lenta ter opeke iz opekarne Hansa Fabjaniča.

- tesarska dela so znašala 20 funtov 7 šilingov 22 pfenigov - denar so dobili mojster Primož za odkritje zidov spomladi, ko so se dela nadaljevala, ter za izdelajo kamnoseške in bivalne ute, mojstra Hans Matek in Lovrenc Zimmermann ter krovca Hans Šoteker in Florijan Šarner za pripravo ostrejša in njegovo prekritje a skodlami (novembra) ter za deskasto prekritje stopnic, ki so vodile v dvor in v sobe na vrhu bastijskih stopnic

- kovaški mojster Ambrož Lončarič je dobil za kovaška dela v Magdalenskem kamnolomu in pri bastiji, ki so trajala od 12. aprila do 5. decembra 50 funtov 6 šilingov 21 pfenigov

- gradbena pisarja in plačilna mojstra Hans Vidmajer in Pankracij Paungartner sta 10. septembra dobila za svoje delo v tem letu 50 funtov

- mojster Domenico dell Allio je 1. decembra izmeril ob asistenci Valentina Trevena in Petra Antonija de Pigrata dela, opravljena v letih 1558 in 1559, ki so stala 1231 funtov 6 šilingov 18 pfenigov. Navadnega zidovja je bilo 278 kIafter 1/2 čevlja (kIaftra po 1 funt 20 pfenigov) za 360 funtov 4 šilinge, obdelanega zidovja pa 8043 kIafter in 1/2 čevlja (čevlj po 26 pfenigov) za 811 funtov 2 šilinga 18 pfenigov; od tega je Valentin Treveno, ki je vodil gradbišče skupaj s polirjem Antonijem de Pigratom dobil za leto 1558 300 funtov, za leto 1559 pa 358 funtov 7 šilingov 21 pfenigov, medtem ko so mu ostanek v znesku 572 funtov 6 šilingov 28 pfenigov ostali dolžni.

Tako je bil obračun, ki sta ga 13. decembra 1559 sestavila Hans Vidmajer in Pankracij Paungartner izravnani, saj je izkazoval dohodke in izdatke v višini 1320 funtov 3 šilinge 11 pfenigov.

Iz naslednjih let obračuni niso več ohranjeni, pač pa mestna spomenica Deželi z dne 1. aprila 1560, v kateri mesto opozarja na slabo stanje obzidja, ki ga je pretekla zima tako poškodovala, da se ga je nekaj podrlo in so ga morali obnoviti z gradivom, namenjenim za dokončanje grajske bastije.⁶

⁶ Štajerski deželni arhiv Gradec, Militaria Sch. 59;

Vrsta pobotnic iz leta 1562 končuje arhivsko gradivo iz tega obdobja. Kovaški mojster Vid iz Maribora je potrdil sprejem 4 funte 24 pfenigov za tesarske žeblje, Štefan Zimmermann 9 funtov za les, dodelavo ostrešja in pokrivanje s skodli, kamnolomec Mert Obermann za dobavo in prevoz kamenja, razni vozniki pa za dovoz apna, vode, opeke itd., kar se je, po pobotnicah sodeč, nabavljalo vse do novembra 1562. V tem letu je Antonio de Pigrato opravil še razna zidarska dela, predvsem pa prevzel izklesavo cesarskega grba iz belega marmorja za bastijo. Za to je 10. novembra 1562 dobil 30 funtov predujma, dne 26. junija 1565 pa po opravljenem delu še ostanek 20 funtov od Katarine, vdove po medtem umrlem Hansu Vidmajerju. Vse kaže, da je med mestom in Trevenom prišlo ob koncu leta 1559 do spora, saj je Treveno že spomladi 1560 prevzel gradbena dela na mestnem obzidju v Brežicah, kjer je moral spomladi 1564 umreti, saj v sledeči gradbeni sezoni ne nastopa več, pač pa se junija 1565 omenja kot že dlje časa pokojni. Njegovo mesto v Mariboru je prevzel Pietro Antonio de Pigra(to), ki se je spomladi 1558 sem priselil iz Gradca.

Iz navedene arhivske dokumentacije je mogoče razbrati časovno zaporedje in način gradnje tako imenovane grajske bastije. Najprej so jo leta 1555 umestili v mestni jarek, ki so ga toliko razširili proti severu in s prestavitvijo Tri ribniškega potoka proti vzhodu, da so v njem lahko razvili dovolj prostorno gradbišče. Nato so položili njegove temelje ter jo do spomladi 1556 zgradili do višine talnega nivoja. Ker je šlo za enoprostorno rombasto stavbo je gradnja njenega obodnega zidovja hitro napredovala ter bila do višine talnega nivoja sproti zasipovana. Šele nato so med začetkom aprila in koncern julija 1557 porušili stari vogalni (zelo verjetno pravokoten) stolp ter odstranili njegove ruševine, s čemer so sprostili delovišče za nadaljnjo gradnjo bastije. Ta se je nadaljevala z večjo ali manjšo intenzivnostjo vse do leta 1562, ko je eden od njenih vodilnih zidarskih mojstrov Pietro Antonio de Pigra(to) izklesal cesarski grb, s čimer se je tudi simbolično končala njena gradnja. Dela na bastiji je ves čas načrtoval in nadziral Domenico dell Allio, vodil pa njegov brat Andrea do konca leta 1557, nato Valentin Treveno do konca leta 1559 in končno Pietro Antonio de Pigra(to) do zaključka del.⁷

Kot se da iz gradbene strukture bastije sklepati, so najprej zgradili obodno zidovje, predrti s po tremi strelnimi linami v južni in zahodni na pa (kljub Vischerjevi upodobitvi) v severni in vzhodni stranici. Nato so za njegovo ojačitev ob njega prislonili ločno povezan sistem obstopaj-očih ga polslopov. Sledila je sočasna postavitvev petih mogočnih slopov kot nosilcev križnega obokanja v zahodni in južni tretjini bastije ter zapornega, z zadnje strani neobdelanega zidu, ki je ločil severovzhodno tretjino bastije od njene ostale prostornine. Medtem ko so prvi dve tretjini prostornine pokrili s križnimi oboki, so zadnjo tretjino iz obrambnim razlogov napolnili s peskom in prekrili z močnim tramastim stropom ter vse skupaj opremili s kanali za odvodnjavanje terase, ki je prekrivala bastijino vrhnjo ploščad. To ploščad, veliko okoli 700 m² je obtekal močan paličast venčni zidec, ograjeval pa cinasti venec s po dvema strelnima poljema v južni in zahodni ter po tremi v vzhodni in severni stranici. Ploščad je, po Vischerjevi upodobitvi sodeč, pokrivala plitva štiristrana, po arhivskih podatkih sodeč, skodlasta streha s stražarnico na severovzhodnem vogalu ploščadi. Oborožitev bastije (ki pa kot vemo ni bila nikoli popolna) je predstavljalo 6 lažjih topov (morda samo arkebut - za branjenje vzhodne in severne obzidne stranice), ki so se nahajali v obokanem delu bastije in niso rabili toliko odrivnega prostora kot težji topovi na ploščadi, katerih odrivne poti so se pri zaporednem streljanju lahko tudi križale. Teoretično bi bilo lahko na bastijski ploščadi 12 topov, vendar tolikega števila mesto zagotovo ni nikoli premoglo. Vstop v bastijo je omogočal polkrožno sklenjen portal s posnetim robom na prirez v jugozahod-

⁷ Štajerski deželni arhiv Gradec, Militaria Sch. 62;

nem kotu bastije, ki je bil takrat še dostopen z zemljišča, ležečega med mestnim obzidjem in deželnoknežjim dvorom, za dostop na bastijino ploščad pa so služile vitlaste stopnice, ki so nanjo vodile iz portalove vhodne veže in najverjetneje leseno stopnišče ob njeni južni stranici.⁸

Prvotno posestnopravno in gradbeno ločena objekta sta se začela že proti koncu 16. stoletja gradbeno vedno bolj zblíževati. Dvor, ki je bil leta 1572 v slabem stanju in leta 1580 dodatno poškodovan od požara, je med leti 1583 in 1585 doživel svoje prve večje gradbene posege, ki jih je leta 1586 plačal baron Hans Khiessl na račun zakupnine v znesku 3986 funtov 32 krajcarjev 2 pfeniga. Šlo je za obnovo »pomotoma« porušenega mestnega obzidja med Ulrikovimi vrati in bastijo, ki je bilo ob tem povišano za 2 kľaftri, za zgraditev južnega dela sedanjega vzhodnega grajskega trakta, pokritega s plitvo sedlasto streho, ki je služil kot konjski hlev ter za postavitev zidu med jugovzhodnim vogalom deželnoknežjega dvora in severozahodnim delom mestnih Ulrikovih vrat. Zid je zaprl za njim nastalo »grajsko« dvorišče z vrtičem, vendar pa s prehodom omogočal mestnim branilcem nemoten dostop do bastije. Ohranjen sumaren gradbeni poračun iz leta 1585 kaže na kar zajeten gradbeni podvig, saj je šlo za:

zidarska in tesarska dela 1271 funtov 45 krajcarjev
 opeko 659 funtov 14 krajcarjev
 apno in les za njegovo žganje 494 funtov 15 krajcarjev
 mizarska dela 473 funtov 38 krajcarjev
 razne lesene izdelke 451 funtov 38 krajcarjev
 posebej izdelke za vrata, vrt in hlev 73 funtov 20 krajcarjev
 kovaška in ključavničarska dela 352 funtov 59 krajcarjev
 lončarska dela 60 funtov 4 krajcarjev 2 denarja (pfeniga)
 steklarska dela 60 funtov 25 krajcarjev
 razna pomožna dela 24 funtov 14 krajcarje
 skupaj 3921 funtov 35 krajcarjev 2 denarja (pfeniga)

ob tem je bilo za popravila dvora dodatno porabljenih še 64 funtov 57 krajcarjev
 kar je zneslo skupaj 3986 funtov 32 krajcarjev 2 denarja (pfeniga)

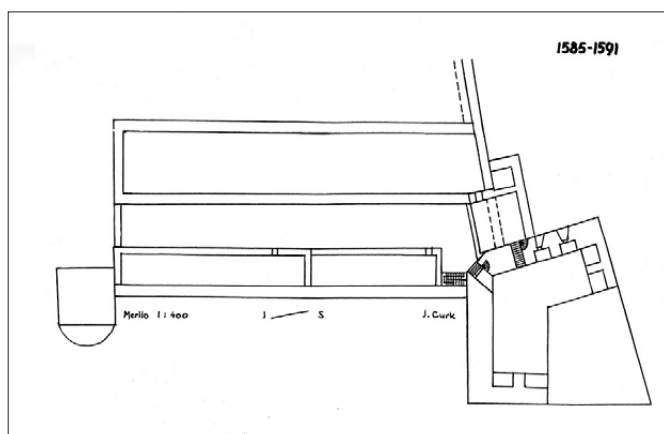
Po komaj petih letih je potres iz leta 1590 ponovno sprožil vrsto gradbenih del, ki jih je v imenu gosposčinskega zakupnika barona Hansa Khiessla vodil upravnik Mihael Naglič in nam jih razčlenjuje obračun iz leta 1591. Celotna sredstva, odobrena za izgradnjo nove kleti in kuhinje v gradu Mariboru so predvidevala 800 funtov, za delo potrebna bi po predlogu zidarskega mojstra Antonia de Pigra(ta) znašala 645 funtov 24 krajcarjev, od revizorjev odobrena pa so na koncu štela 590 funtov 32 krajcarjev 1 denar, vendar brez upoštevanja izdatkov za nabavo opeke, kame-nja, apna, raznih lesenih izdelkov, peska, stekla, svinca in drugega. Iz obračuna gradbenih del Antonia de Pigra(ta) je razvidno, da se takratni gradbeni poseg ni omejil samo na novogradnjo podkletenega dvoetažnega vzhodnega dela sedanjega severnega grajskega trakta ampak tudi na poseg v njegov vzhodni trakt, ležeč med bastijo in Ulrikovimi mestnimi vrati.

Na prvem gradbišču so najprej v mestni jarek vkopali 7 kľafter dolgo, 2 kľaftri in 4 čevlje široko in 2 kľaftri 1 čevelj globoko klet z 1 kľaftro debelima zunanjima stenama, jo obokali in kamnito tlakovali ter vanjo iz bastije prebili na kraju strelne line stopniščni dostop. Na to klet so postavili 4 kľafre 4 čevlje dolgo, 4 kľafre 3 čevlje široko in 3 kľafre 1 čevelj visoko kuhinjo,

⁸ Jože Curk: Mariborski mestni grad. Kronika 7/1/1959, str. 30 – 36;

zaradi katere so morali odstraniti mestno obzidje, povezujoče severovzhodni vogal dvora z jugozahodnim vogalom bastije ter ga nadomestili z novim, pomaknjem za 2 kľaftri globlje (proti jugu) na dvorišče. Zahodno od kuhinje so postavili enako visoko, 2 kľaftri 4 čevlje dolgo in 2 kľaftri široko obokano shrambo, ki je skupaj s kuhinjo predstavljala pritlično etažo novega poslopja. Naslednja etaža je ponovila tlorisno sestavo spodnje. Sestavljali sta jo večja soba nad kuhinjo, dolga 4 kľaftre 4 čevlje, široka 4 kľaftre 3 čevlje in visoka 2 kľaftri ter manjša nad shrambo, dolga 2 kľaftri 3 čevlje, široka 2 kľaftri in visoka 2 kľaftri. Obe sta bili opečno tlakovani in ravno stropani (opaženi). Stavba je imela 3 dimnike, venčna zidca na zunanji in dvoriščni strani, deloma pultasto zvečine pa sedlasto opečno streho ter čelno steno proti bastiji, ki jo je višinsko presegala. Etaži je povezovalo manjše stopnišče v jugovzhodnem kotu, na podstrešje pa vodile uvite stopnice v severovzhodnem kotu, izklesane im bastijinega zidu. Klet so osvetljevala 3 majhna okna, kuhinjo veliko okroglo okno v južni (dvoriščni) in 2 v severni (zunanji steni), shrambo ob njej 2 manjši okni v severni in 1 v zahodni steni, sobi v nadstropju po troje oken, podstrešje pa je premoglo poklopno okno za izstop na streho.

Mariborski grad med leti 1585 - 1591

Kot se iz obračunov sodelujočih mariborskih obrtnih mojstrov: neimenovanega mizarskega mojstra, ključavničarskih Paula Zererja in Tomana Hauserja, tesarskega Ahaca Petschacherja, kleparskega Simona Aksemiola in steklarskega Tomana Heinburgerja razbere, so bili novozgrajeni prostori opremljeni z naslednjim stavbnim pohištvom: klet z vrati, kuhinja z 2 vrati ter 1 okroglim in 2 pravokotnimi okni, shramba z vrati in 3 okni, večja soba nad kuhinjo s kaminom (pečjo), 3 dvojnimi okni z obličasto zasteklitvijo, stropnim opažem in 3 vrati, vhodnimi, onimi v sobico poleg nje in onimi, vodečimi na podstrešje. Sobica poleg nje, ki je služila upravniku, je bila poslikana, opremljena s stropnim opažem in ločenim straniščem, osvetljevala pa so jo okna z obličasto zasteklitvijo. Polžaste stopnice v severovzhodnem kotu stavbe so povezovale etaži in podstrešje ter omogočale tudi dostop na bastijino ploščad, na kateri je bila obnovljena deloma udrta streha ter stražarnica opremljena z novimi vrati.

Drugo gradbišče je predstavljal severni del današnjega vzhodnega trakta, ležeč med bastijo in njegovim že zgrajenim južnim delom, označenim kot štok. Tu so najprej izboljšali že pred letom 1585 za 2 kľaftri povišani in 11 kľafter dolgi kos mestnega obzidja med bastijo in štokom v dolžini 13 kľafter. Nato so v razmaku 2 kľafter vzporedno z njim zgradili novi 11 kľafter dolgi in 4 kľafre visoki zid, kar je skupaj zneslo 44 kľafter. Kot naslednje so med oba zidova vstavili mlečno shrambo, dolgo 4 kľafre in široko 2 kľaftri ter živilsko skladišče dolgo 7 kľafter, ki je segalo do štoka, oba obokali v obsegu 22 (11 x 2) kľafter ter stavbo na obeh koncih opremili z obločnima

lokama (Schwipogen) in čelnima stenama v obsegu 5 kIafter. Nato so mlečno shrambo opečno tlakovali v obsegu 6 kIafter.

Nad tako nastalo pritlično etažo, sestojeko se iz mlečne shrambe in skladišča, so kot nadstropno etažo umestili 11 kIafter dolgo mesno shrambo, zaradi katere so morali mestno obzidje kot zunanjo steno nadzidati za 7 čevljev, kar je po obsegu zneslo 13 kIafter. Shrambo so v celoti opečno tlakovali v obsegu 22 kIafter, skozi obzidje prebili dve mali zamreženi okni in vanjo speljali stopnice iz spodnje etaže. Ob tem so staro obzidje tudi učvrstili z večimi železnimi vezmi. Končno so strešni kap opremili z opečnim venčnim zidcem, segajočim od bastije do stolpa mestnih vrat, dolgim 28 kIafter. Ob tej priložnosti so ometali in obelili del dvorove dvoriščne stene v dolžini 10 kIafter in višini 5 kIafter, kar je zneslo 50 kIafter ter na nasprotni strani zgladili in obelili omet na zidu ob bastijinem stopnišču ter na oboku nad in okoli vhodnih vrat v obsegu okoli 15 kIafter v dolžino in 3,5 kIafre v višino, kar je zneslo okoli 52 kIafter.

Od obračunov drugih obrtnih mojstrov sta za nas v tem primeru zanimiva le ključavničarski, ker je naredil ključavnico za vrata v hlev in tesarski, ker je napravil streho, segajočo od bastije do hleva ter v njem nov strop.

Iz navedenih podatkov je jasno razvidno, kako je nastajal današnji vzhodni grajski trakt. Vse kaže, da je njegov okoli 17 kIafter dolgi južni del leta 1590 že obstajal ter da so v letih 1590 - 1591 k njemu prizidali le severnega, dolgega 11 kIafter. Ob tej priložnosti so nadzidali mestno obzidje za 7 čevljev, zgradili vzporeden notranji zid, dolg 11 kIafter in visok 4 kIafre ter s tem ustvarili dolg ozek 11 x 2 kIafre prostor, ki so ga spremenili v dvoetažno stavbo, na obeh koncih opremljeno s čelnima stenama (zidoma). V opečno obokanem pritličju so uredili 4 kIafre dolgo mlečno shrambo ter 7 kIafter dolgo živilsko skladišče, v ravno stropanem nadstropju pa 11 kIafter dolgo mesno shrambo, medtem ko je že ostrešeni južni del trakta ostal enoetažen ter je slejkoprej služil kot 17 kIafter dolg konjski hlev, ki je ob tej priliki dobil le nov strop. Ker je novogradnja premogla dve čeli, govori to za njeno strešno prekritje, ki je segalo od bastije do hleva, medtem ko je 28 kIafter dolgi venčni zidec objemal tudi tega ter segal do stolpa mestnih vrat. Ker je (avstrijska) kIaftra takrat merila 1,92 m (čevelj kot njen šesti del pa 32 cm), je 28 kIafter znašalo okoli 54 m, kar odgovarja dolžini tega trakta. Podrobnejši vpogled v strukturo gradbenih stroškov za leti 1590 - 1591 nam pokaže njihova sestava. Po Pigratu naj bi za zidarska dela šlo 400 funtov, tesarska 120 funtov, mizarska 67 funtov 10 krajcarjev, steklarska 4 funte 4 krajcarje, kleparska 7 funtov 38 krajcarjev in ključavničarska 46 funtov 32 krajcarjev, ali skupaj; 645 funtov 24 krajcarjev brez upoštevanja materialnih izdatkov. Po reviziji zunanjih ocenjevalcev se je ta vsota znižala na 590 funtov 32 krajcarjev 1 denar (pfenig). Ob tem se je takratna denarna valuta obračunavala kot sledi: 1 funt (pfenigov) je štel 8 šilingov po 30 pfenigov (denarjev) ali pa 60 krajcarjev po 4 pfenige, kar je v obeh primerih zneslo 240 pfenigov. Šiling je torej veljal 7,5 krajcarjev.

Gradbeni stroški za postavitve vzhodnega dela sedanjega severnega grajskega trakta so po njegovih etažah znašali:

1. Pri kletni etaži:

- severni obodni zid v obsegu 19 kIafter 2 čevljev (kIaftra po 30 krajcarjev) kar je zneslo 9 funtov 40 krajcarjev
- zahodni in južni obodni zid v obsegu 19 kIafter (kIaftra po 1 funt 30 krajcarjev) kar je zneslo 28 funtov 30 krajcarjev
- za napravo stopnic vanjo 10 funtov
- za obok v obsegu 24 kIafter in pol (kIaftra po 30 krajcarjev) kar je zneslo 12 funtov 15 krajcarjev

- za kamniti tlak v obsegu 14 kIafter (kIaftra po 10 krajcarjev) kar je znesla 2 funta 20 krajcarjev

2. V pritlični etaži:

- za obodno zidovje kuhinje v obsegu 28 kIafter (kIaftra po 30 krajcarjev) kar je zneslo 14 funtov

- za obodno zidovje shrambe v obsegu 14 kIafter (po 30 krajcarjev) kar je zneslo 7 funtov

- za oboka v kuhinji in shrambi v obsegu 36 kIafter (kIaftra po 30 krajcarjev) kar je zneslo 18 funtov

- za ometanje, glajenje in beljenje zidov v kuhinji in shrambi v obsegu 75 kIafter (kIaftra po 7,5 krajcarja) kar je znesla 9 funtov 15 krajcarjev

3. V nadstropni etaži

- za obodno zidovje v sobi nad kuhinjo v obsegu 18 kIafter 2 čevlja (kIafter po 30 krajcarjev) kar je zneslo 9 funtov 10 krajcarjev

- za ureditev prostora med to sobo in bastijo, napravo 2 vrat, okna in podstavka za peč je šlo 6 funtov

- za obodno zidovje sosednje sobice v obsegu 9 kIafter 2 čevljev (kIaftra po 30 krajcarjev) kar je zneslo 4 funte 40 krajcarjev

- za opečni tlak v tej sobici v obsegu 5 kIafter (kIaftra po 10 krajcarjev) kar je znesla 50 krajcarjev

- za izbitje bastijskega zidu in napravo stopnic na podstrešje je šlo 8 funtov

- za napravo čelne stene proti bastiji v obsegu 6 kIafter (kIaftra po 30 krajcarjev) so šli 3 funti

- za napravo treh dimnikov je šlo 20 funtov

- za napravo poklopnega okna na strehi so šli 4 funti

- za napravo opečnega venčnega zidca v obsegu 20 kIafter (kIafter po 25 krajcarjev) je šlo 8 funtov 20 krajcarjev

- za opečno streho na novi stavbi v obsegu 86 kIafter in na severnem obzidju v obsegu 60 kIafter (kIaftra po 10 krajcarjev) je šlo 14 funtov 20 krajcarjev

- za odstranitev mestnega obzidja med severovzhodnim vogalom deželnokežjega dvora in jugozahodnim vogalom bastije je šlo 7 funtov

- za povezavo obeh sob v vrhnji etaži so šli 3 funti

- za napravo treh malih kletnih oken je šlo 6 funtov

- za napravo 17 prečk (po 40 krajcarjev) je šlo 11 funtov 20 krajcarjev

- za napravo kletnih vrat je šlo 7 funtov

- za napravo dveh vrat v kuhinji in shrambi poleg nje je šlo 12 funtov

- za napravo velikega okroglega kuhinjskega okna na dvoriščni strani je šlo 6 funtov

- za napravo treh oken v kuhinji in treh v shrambi ob njej je šlo 15 funtov

- za napravo izliva v kuhinji je šlo 2 funta 30 krajcarjev

- za napravo venca okoli ognjišča v kuhinji je šlo 6 funtov

- za napravo šestih oken v zgornji etaži je šlo 30 funtov

- za prebitje vrat iz gornje sobe na bastijo je šlo 6 funtov

- za napravo 3 kamnitih nosilcev (po 40 krajcarjev) v isti sobi sta šla 2 funta

Gradbeni stroški za postavitve severnega dela sedanjega vzhodnega grajskega trakta, ležečega med bastijo in nekdanjimi mestnimi vrati, so znašali:

- dvig 11 kIafter dolgega dela mestnega obzidja za 7 čevljev je znesel 13 kIafter novogradnje (kIaftra po 30 krajcarjev), kar je zneslo 6 funtov 30 krajcarjev

- postavitev vzporednega notranjega zidu, dolgega 11 kIafter in visokega 4 kIafre, skupaj 44 kIafter zidu (kIaftra po 30 krajcarjev), kar je stalo 22 funtov
- postavitev obeh čelnih sten v obsegu 5 kIafter (kIaftra po 30 krajcarjev), je znesla 2 funta 30 krajcarjev
- umestitev mlačne shrambe in (živilskega) skladišča med oba zidova in njuno obokanje v obsegu 22 kIafter (kIaftra po 30 krajcarjev), je stalo 11 funtov
- opečno tlakovanje v mlačni shrambi v obsegu 6 kIafter (kIaftra po 10 krajcarjev), je zneslo 1 funt
- na oba pritlična prostora postavljena mesna shramba je merila 22 kIafter in stala 6 funtov 30 krajcarjev; 22 kIafter je meril tudi njen opečni tlak (kIaftra po 10 krajcarjev), kar je zneslo 3 funte 40 krajcarjev
- iz mesne shrambe sta bili prebiti skozi staro mestno obzidje dve zamreženi okni, vanjo pa vstopna vrata s spodnjih stopnic ter v mestno obzidje vstavljenih več železnih vezi, kar je skupaj stalo 8 funtov
- naprava 28 kIafter dolgega opečnatega venčnega zidca, segajočega od stopnic pri bastiji do mestnega vratnega stolpa (kIaftra po 25 krajcarjev), kar je zneslo 11 funtov 40 krajcarjev
- ometanje, glajenje in beljenje dvignjenega dela obzidja v obsegu 30 kIafter (kIaftra po 7,5 krajcarja) kar je znesla 3 funte 45 krajcarjev
- glajenje in beljenje ometa na dvoriščni strani dvora v obsegu 10 x 5 kIafter (kIaftra po 7,5 krajcarja) kar je znesla 6 funtov 15 krajcarjev
- glajenje in beljenje ometa pri stopnicah ob bastiji ter na oboku nad njenimi vhodnimi vrati in okoli njih v obsegu 15 x 3,5 kIafre, torej 52,5 kIafter (kIaftra po 7,5 krajcarja) kar je zneslo 6 funtov 40 krajcarjev.

Skupni znesek gradbenih del je znašal 396 funtov, kar je bilo za 4 funte manj, kot je to predvideval Pigratov predračun.

Mizarska dela neimenovanega mojstra so obsegala:

- v kleti vhodne vratnice za 45 krajcarjev
- v pritličju vrati v kuhinjo in shrambo za 2 funta 7 krajcarjev 2 pfeniga; jedilno omaro za 1 funt 15 krajcarjev; veliko okroglo okno za 2 funta in njegov 4 krila za 6 funtov; 3 okna z vzdanimi policami za 1 funt 48 krajcarjev; 2 oboknici za 45 krajcarjev;
- v nadstropju v veliki sobi 2 vratna okvirja za 7 funtov 30 krajcarjev; 4 križasta okna za 6 funtov in omaro za 1 funt 30 krajcarjev; v mali poslikani sobi poleg nje vhodna vrata za 1 funt 30 krajcarjev; križno okno za 1 funt 30 krajcarjev; 2 vratna podboja za 7 funtov 30 krajcarjev; vratni okvir na stranišču za 3 funte 45 krajcarjev; okenski okvir za 1 funt 30 krajcarjev; križno okno za 1 funt 30 krajcarjev; lesen stropni opaž iz 150 deščic v obeh sobah za 15 funtov; 3 vrata, vodeča iz velike sobe na bastijo, podstrežje in na oboke za 1 funt 30 krajcarjev ter vrata kamre ob obzidju za 1 funt 30 krajcarjev.

Skupni znesek je znašal 54 funtov 55 krajcarjev 2 pfeniga.

Steklarska dela, ki jih je opravil kleparski mojster Simon Aksemiol so obsegala zasteklitev 6 okenskih kril (krilo po 55 krajcarjev) v zgornji etaži v znesku 5 funtov 30 krajcarjev ter opremo oken v isti etaži z 208 obličastimi stekli, za kar je mojster dal 120 svojih stekel, kar je zneslo 1 funt 35 krajcarjev 3 pfenige, ter 50 črnih in 400 pocinkanih žeblicev v vrednosti 33 krajcarjev. Skupni stroški so torej znašali 7 funtov 38 krajcarjev in 3 pfenige. Sočasna steklarska dela, ki jih je opravil steklarski mojster Toman Heinberger in so obsegala zasteklitev 4 okenskih kril v kuhinji, dopoljenih s 488 obličastimi stekli po 2 pfeniga, so zahtevala 4 funte 4 krajcarje.

Skupni stroški obeh mojstrov so znašali 11 funtov 42 krajcarjev 3 pfenige.

Tesarska dela, ki jih je opravil tesarski mojster Ahacij Petschacher, so obsegala:

- pripravo 120 tramov (pämer), ki so jih rabili zidarji za gradbeni oder pri izgradnji vzhodnega dela severnega (grajskega) trakta, kar je stalo 8 funtov
- izdelavo strehe nad tem traktom, kar je stalo 44 funtov 20 krajcarjev
- izdelavo dveh lesenih stropov v gornji etaži za znesek 10 funtov
- izdelavo dveh podov v isti etaži za znesek 6 funtov
- obnovo udrte strehe na bastiji, kar je stalo 4 funte
- izdelavo 8 podbojev za razna nova vrata, kar je stalo 48 krajcarjev
- izdelavo omare v kuhinji, kar je stalo 7 krajcarjev 2 pfeniga
- izdelavo 10 hrastovih zapiral (oknic?) v kuhinji za ceno 20 krajcarjev
- izdelavo 12 skrinj za ceno 2 funta 40 krajcarjev
- izdelavo 40 držajev (stiell), ki so jih zidarji rabili pri izdelavi ostrešja, kar je stalo 1 funt 20 krajcarjev

- izdelavo strehe nad vzhodnim traktom, segajočim od bastije do hleva, kar je stalo 10 funtov

- izdelavo novega stropa v hlevu, kar je stalo 5 funtov.

Skupni znesek tesarskih stroškov je znašal 92 funtov 35 krajcarjev 2 pfeniga.

Ključavničarska dela, ki jih je opravil mojster Paul Zerer, so po predračunu zahtevala (...), dejansko pa znašala, kot sledi:

- okovanje kletnih vrat (5 funtov 50 krajcarjev) 6 funtov
- okovanje 6 oken z gospodovim pocinkanim okovjem (1 funt) 2 funta 3 öilinge 6 pfenigov
- okovanje kuhinjske omare (45 krajcarjev) 1 funt 2 öilinga
- okovanje 2 oken v kuhinji (45 krajcarjev) 1 funt
- okovanje okna v shrambi poleg kuhinje (45 krajcarjev) 4 öilinge
- okovanje velikega okna v kuhinji z gospodovim črnim okovjem (15 krajcarjev) 3 šilinge 3 pfenige

pfenige

- okovanje podstrešnih vrat (1 funt) 1 funt 4 šilinge
- okovanje vrat v kamri pod hodnikom (1 funt 15 krajcarjev) 1 funt 4 šilinge
- okovanje 3 vrat z gospodovim okovjem (45 krajcarjev) 1 funt 4 šilinge
- okovanje omare v sobi (1 funt) 2 funta
- okovanje vrat v shrambi poleg kuhinje (1 funt 45 krajcarjev) 1 funt 6 šilingov
- naprava ključavnice za vrata v shrambo (1 funt 45 krajcarjev) 2 funta 4 šilinge
- naprava okovja za stranišče (1 funt 10 krajcarjev) 2 funta 4 šilinge
- naprava 56 kljuk po 6 pfenigov skupaj (1 funt 24 krajcarjev) 2 funta 7 šilingov 14 pfenigov

pfenigov

- naprava ključavnice (Polzschloss) za železna vrata (1 funt 10 krajcarjev) 1 funt 4 šilinge
- obbitje vrat z gospodovo pločevino (2 funta) 4 funte
- obbitje vrat stražarnice na bastiji (45 krajcarjev) 1 funt
- naprava železnih vratc za peč iz gospodove pločevine (2 funta) 3 funte
- obbitje vrat na polžasto stopnišče (2 funta 30 krajcarjev) 2 funta 4 šilinge
- naprava ključa za vrata iz velike sobe v malo (12 krajcarjev) 1 šiling 18 pfenigov
- naprava ogrodja za obličasto šipo (8 krajcarjev) 1 šiling 18 pfenigov
- naprava ključa za omaro v sobi proti jarku (7 krajcarjev 2 pfeniga) 1 šiling
- naprava ključavnice za vrata konjskega hleva (40 krajcarjev) 3 šilinge 6 pfenigov
- naprava zatikala za okensko zaporno kljuko v gospodovi sobi (6 krajcarjev) 24 pfenigov
- uporaba 700 lastnih žeblicev (4 funte) 4 funte 4 šilinge

Stroški po predračunu so znašali 33 funtov 12 krajcarjev 2 pfeniga, po obračunu pa 45 funtov 20 krajcarjev 2 pfeniga.

Ključavničarska dela, ki jih je opravil mojster Toman Hauser, so obsegala:

- obbitje dveh vrat v novi kuhinji za 32 krajcarjev
- naprava 4 spon za vratne podboje za 8 krajcarjev
- naprava 2 parov zaskokov za kuhinjsko okno za 32 krajcarjev

Skupaj 1 funt 12 krajcarjev

Celotni stroški ključavničarskih del so torej znašali 46 funtov 32 krajcarjev 2 pfeniga. Vsa gradbena dela so v celoti zahtevala:

- za zidarske storitve 396 funtov
- za mizarske storitve 54 funtov 55 krajcarjev 2 pfeniga
- za steklarska dela 11 funtov 42 krajcarjev 3 pfenige
- za tesarska dela 92 funtov 35 krajcarjev 2 pfeniga
- za ključavničarska dela 46 funte 32 krajcarjev 2 pfeniga

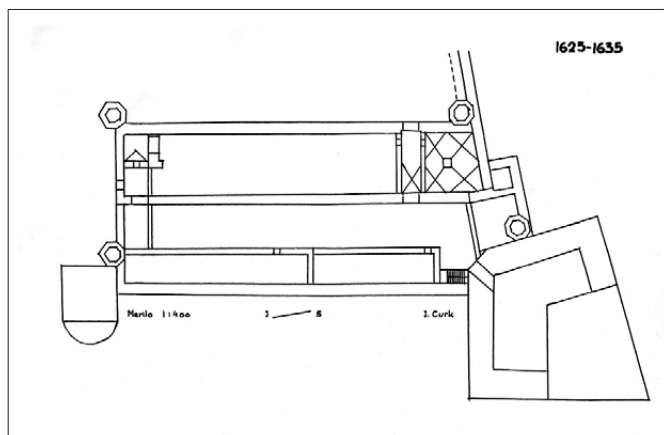
Skupaj 601 funt 46 krajcarjev 1 pfenig, kar je za okoli 11,5 funta presegalo revidirani predračun.⁹

Obnove dvora so se vrstile tudi na začetku 17. stoletja, saj so po mestnem požaru maja 1601 trajale vse do leta 1604 in po požaru leta 1610 vse do leta 1612, ko so mu za ceno 500 goldinarjev obnovili njegovo ostrešje.

Preden preidemo na prikaz naslednje razvojne faze dvora, ki se je začela po letu 1620 z njegovim prehodom v trajno last bavarskih baronov pozneje grofov Khiesslov, si na kratko oglejmo še njegovo splošno zgodovinsko usodo. Mariborsko spodnje zemljiško gospostvo, ki se je okoli leta 1200 osamosvojilo nasproti zgornjemu, je imelo svoj prvoten upravni sedež v dvoru ob današnji Gospejni ulici, ki pa je po požaru leta 1450 služil le še kot kašča in klet (tako še leta 1570), dokler ni maja 1601 ponovno pogorel ter bil kot pogorišče s strani deželnega kneza leta 1609 podarjen dolgoletnemu gosposčinskemu upravniku Janezu Juriju Schewu, s čemer je prešel v dedno last njegove družine. Tako je po letu 1450 postal sedež gospostva dvor, stoječ na vogalu Gosposke in Slovenske ulice, ki je že v 14. stoletju dajal slednji ime Grajska ulica. Tu ga kot stari upravni dvor izrecno označujeta vetrinjska urbarja iz let 1488 in 1502. Ko je cesar Friderik III. okoli leta 1480 postavil novi dvor pri mestnih Ulrikovih vratih, je stari dvor zgubil na veljavi. Zato ga je nadvojvoda Ferdinand I. kot deželni knez odstopil ali prodal mestu, kar se je zagotovo zgodilo pred letom 1551, ko ga je njegov dotedanji lastnik Krištof Divjak prodal mesarju Jerneju Vodopivcu. Gospostvo je deželni knez od konca srednjega veka dalje večinoma dajal v zakup, saj se kot tak med leti 1493 in 1497 omenja Jurij Gloyacher, med leti 1497 in 1500 Hans Seebacher, med leti 1514 in 1533 Adam in za njim Katarina Svetkovič, med leti 1534 in 1571 Gregor in za njim Janez Regal, od leta 1575 do 1592 plemeniti Hans Khiessl (za zakupnino 40.000 goldinarjev), nato dvorni kancler Schranz von Schranzhofen (za zakupnino 40.000 goldinarjev) in po njegovi smrti leta 1594 vdova Marjeta, od leta 1608 do 1620 baron Vid Khiessl (za zakupnino 55.000 goldinarjev) in končno njegov brat Hans Jakob Khiessl, ki ga je 1. avgusta 1620 kupil v dedno last za 80.000 goldinarjev plačila in 55.000 goldinarjev zakupnega dolga. Med njihovim zakupništvom so gospostvo vodili upravniki, med katerimi sta bila za nas zanimiva plemenita Mihael Naglič med leti 1582 in 1594 ter Janez Jurij Schew med leti 1596 in 1608 oziroma 1615.¹⁰

⁹ Štajerski deželni arhiv Gradec I. Ö. Hofkammer K. 11 H. 13 – obračun gradbenih del na mariborskem gradu iz let 1590, 1591;

¹⁰ Jože Koropec: Mariborski zemljiški gospostvi v 16. stoletju. ČZN NV 23/1987, str. 252 – 306;

Mariborski grad med leti 1623 - 1635

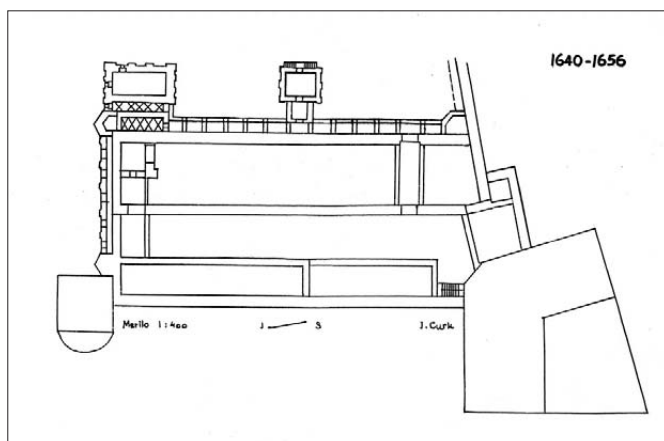
Z dednim lastništvom Khiesslov, od leta 1590 baronov in on leta 1622 grofov se je začelo novo poglavje v zgodovini mariborskega gradu, v katerem se je nekdanji deželnoknežji upravni dvor gradbeno in tudi pomensko prelevil v grad, konceptualno pa v rezidenco, ki je pomenila vrhunec v njegovem večstoletnem razvoju. Rodovnika Khiessloma Hansu Jakobu in Juriju Jernejcu, ki sta ga posedovala med leti 1620 – 1637 - 1657, sta sledila posinovljen Hans Jakob rojen Zwickl med leti 1657 in 1686 ter njegova hči Marija Eleonora poročena Ursini - Rosenberg oziroma njena družina med leti 1686 in 1727, s katero je mariborska veja Khiesslov ugasnila in z njo tudi njihova oplajajoča volja po baročnem razkošju in reprezentančnosti.¹¹

Ko so Khiessli leta 1620 postali dedni lastniki dvora, so ga začeli prezidavati po svojih zamislih. Glavno stavbo so z nivojsko izravnano vežo prebili in tako dobili nov dostop na vzhodno grajsko dvorišče in k bastiji. Ob tem so dotlej enovito klet in pritličje (mezzanin) razdvojili in njuna severna dela preobokali, nadstropje, ki so ga stanovanjsko usposobili, so opremili z 8 velikimi poznorenesančnimi pravokotnimi okni, južni dvoriščni zid nadomestili s skoraj enako visokim vendar nižje ostrešenim dvoosnim južnim traktom in ob tem smiselno predelali južni traveji kleti in mezzanina ter jo končno na vogalih opremili s 4 šestkotnimi štirietažnimi stolpiči, pokritimi z zvonastimi strehami, ki v začetku niso imeli nobene praktične, zato pa toliko večjo reprezentančno vrednost. Stali so na obeh zahodnih vogalih glavne stavbe, na zunanjem stiku južnega z vzhodnim traktom (poleg stolpastih Ulrikovih mestnih vrat) ter nad zunanjim stikom severnega trakta z bastijo. Z njimi se je dvor tudi vizualno spremenil v graščino, v okviru katere pa je bila bastija še vedno deželnoknežja oziroma mestna last. Najstarejša veduta mesta s severozahodnim pogledom nanj iz okoli leta 1630 nam kaže grad prav v tej gradbeni fazi, naslednjo pa nam predstavlja veduta iz okoli leta 1657.

Po letu 1640 so grad, ki je dotlej premogel le efiladno povezavo svojih prostorov, opremili s slopastima arkadnima hodnikoma, ki sta povezala oba zahodna in jugovzhodni vogalni stolpič, mu s tem omogočila nov komunikacijski sistem, predvsem pa mu dala nov stavbni izgled, ki je grajski kompleks vizualno poenotil pa tudi povečal, ker mu je južno (glavno) fasado razširil za dve okenski osi proti vzhodu. Takrat je namreč nastala petosna južna (sedanja) grajska fasada, ki je prekrila čelno triosno stranico glavnega in vzdolžno dvoosno stranico južnega trakta ter se zaključevala z mogočnim okrasnim čelom, za katerim je skrila neroden stik višje ostrešenega glavnega in nižje ostrešenega južnega trakta, ki se je višinsko ravnal po vzhodnem traktu. V osi nove fasade se je znašel stari poznogotski asimetrični vhod v kletno etažo glavnega trakta, kate-

¹¹ Sergej Vrišer: Mariborski grad. Zbirka vodnikov 17. Ljubljana 1969, str. 1 – 26;

rega recentni portal nosi letnico 1661. Med novo in staro južno fasado sta našla prostor obrambni hodnik s petimi deteljasto oblikovanimi strelnicami v spodnji in petločen slopasti arkadni hodnik v zgornji etaži. Obenem je nastala tudi zahodna fasada, katere dvoetažen arkadni hodnik je pokrila lastna pultasta streha s položnejšim naklonom od glavne. Z izgradnjo opisanega dvokrakega sistema arkadnih hodnikov se je prvotno grajsko jedro v sebi zaključilo, obenem pa se določneje izločilo iz mestnega okolja. Ker pa je bila bastija deželnoknežja in v oskrbi mesta ter je zato morala ostati dostopna mestnim branilcem, so jo poskušali vsaj vizualno izločiti iz grajske sestave. To nazorno kaže veduta iz okoli leta 1657, ki sedlasto ostrešeni kompleks vzhodnega grajskega trakta, ležečega med mestnimi Ulrikovimi vrati in bastijo, z vrati in bastijo vred vizualno striktno ločuje od ostalega že poznorenesančno obnovljenega grajskega kompleksa. Dokazuje pa tudi, da je sočasno z arkadnim hodnikom nastala sredi zahodne fasade veža s stopniščnim stolpičem, ki je s svojo čebulasto - laternasto streho presegal ostale štiri ter s svojo vertikalo dominantno poudaril pomembnost stavbe, kateri je pripadal. Veža s stolpičem je služila dostopu na obe etaži arkadnega hodnika (sled zazidanega vhoda z nišama ob strani je bila do nedavne še opazna v pritličju) ter s tem povezavi gradu s takrat še razmeroma majhnim zahodnim (zunanjim) grajskim dvoriščem. Zadnji od Khieslov Jurij Jernej je dve leti pred svojo smrtjo leta 1655 zgradil loretansko kapelo, posvečeno šest let pozneje, ki z zakristijo sloni ob arkadnem hodniku in jugozahodnem vogalnem stolpiču s trilistno zaključeno fasado pa se je uglaseno povezovala s podobno oblikovano južno grajsko fasado. Zahodno grajsko dvorišče je obdajal zid z vhodom ob loretanski kapeli, katerega ovalno sklenjen portal z rustično obrobo je zaključeval opečen strešasti nadzidek. Jurij Jernej Khiesl je v letih 1651 - 1652 kupil tri meščanske parcele z dvema hišama in kletjo zahodno od grajskega kompleksa, gradnjo tamkajšnjih upravno - gospodarskih poslopij pa je opravil šele njegov posinovljenec Hans Jakob po dosegu polnoletnosti leta 1667. Za njegove vlade, ki je trajala do leta 1686, je razvoj gradu dosegel svoj vrhunec.

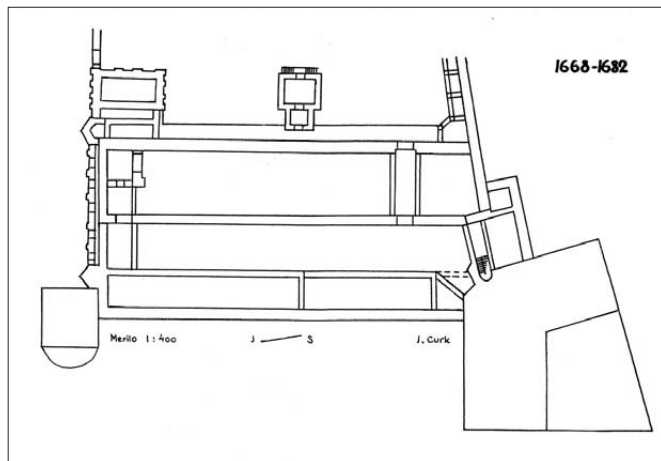

Mariborski grad med leti 1640 - 1656

Najprej je leta 1668 zgradil že pet let porušeno mestno obzidje zahodno od gradu, postavil na kraju starega šalastega stolpa nov velik stanovanjski stolp ter nadstropen slopasti arkadni hodnik, ki je povezal novi stolp s severozahodnim vogalnim stolpičern in s tem z ostalim grajskim komunikacijskim sistemom. Nato je obdal zahodno dvorišče, sredi katerega je dal skopati kamnito obrobjen vodnjak, z 12-osnim nadstropnim upravno - gospodarskim poslopijem, opremljenim z arkadnim hodnikom, kletmi in zapori, z arkadasto odprto pritlično remizo in z enakimi konjskimi hlevi. Gornjo etažo glavnega poslopija je reprezentančno predelal v piano nobile in opremil z bogato štukirano in poslikano viteško dvorano. Prezidal je severni trakt z vstavitvijo notranje

stene, ga v pritličju opremil z notranjim stopniščem in v nadstropju z arkadnim hodnikom ter nadzidal vzhodnega s tem, da ga je okronal s 13-osno sedlasto ostrešeno in ravno stropano slo-pasto ložo, ki jo je na obeh konceh povezal z ostalo stavbo: na južni strani s pomočjo ozkega hodnika, speljanega skozi jugovzhodni vogalni stolpič, na severni strani pa s pomočjo slo-pastega arkadnega hodnika, bočno speljanega mimo bastije ter skozi oddvojeni del severnega trakta in skozi glavno grajsko stavbo do severozahodnega vogalnega stolpiča. S tem posegom sta se k glavnemu in južnemu traktu enakovredno pridružila še vzhodni in severni ter se z njima povezala v celoto, razmeščeno okoli vzhodnega (notranjega) grajskega dvorišča, medtem ko je za etažo nižja bastija ostala tudi funkcionalno izven njegove sestave. Z novo vlogo obeh traktov se je spremenila tudi njihova namembnost. Medtem ko je severni slej ko prej obdržal domestikalno vlogo, so iz vzhodnega preselili shrambe, skladišča in konjske hleve v stavbe, razmeščene okoli zahodnega (zunanjega) dvorišča, v njem pa uredili prostore za grajsko osebje. Ob tem je trakt dobil na zunanji strani po deset pravokotnih manjših kletnih in večjih pritličnih oken na strehi pa trinajst okrasnih strešnih lin, s čemer je vzhodni pogled na grad kljub resnobni bližini mestnih vrat, izrazito trdnjavsko učinkujoče bastije in globokega obrambnega jarka, pridobil nekaj tiste zgodnjebaročne oblikovne sproščenosti, ki jo je še stopnjeval pogled na grajsko južno fasado. Da je bil vtis gradu severnjaško uglašen, dokazujejo vedute iz konca 17. in začetka 18. stoletja: votivni sliki iz Ruš in Nazarij iz let 1681 in 1682, oljna podoba gradu iz okoli leta 1684, ki jo je dal naslikati Hans Jakob Khiessl ob zaključku del, Vischerjevi bakrorezi izmed let 1685 in 1689 ter oltarna slika v kapeli sv. Frančiška Ksaverija mariborske stolnice iz okoli leta 1715.¹²

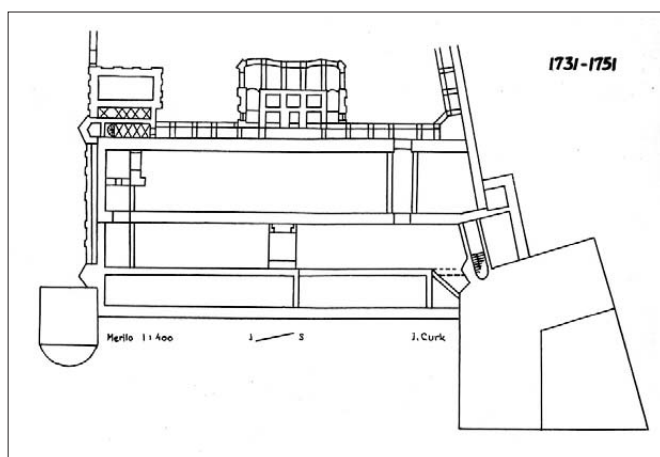

Mariborski grad med leti 1668 - 1682

V času vladanja Rosenbergov med leti 1686 in 1727 je grad doživljal le manjše predelave (ob eni takih so se leta 1688 smrtno ponesrečili zidar Matija Wisser ter tesarja Janez Aschauer in Tomaž Körer), velike pa zopet, ko so ga prevzeli južnotirolski grofje Brandisi (1727 - 1876), ki so ga posebno za vlade Jakoba Franca Adama (+ 1746) in Henrika Franca Adama (+ 1790), poročena z Ano Marijo Trauttmannsdorf, poznobaročno predelali. Najprej so že leta 1727 obnovili vse štiri vogalne stolpiče, jih nekoliko nadzidali in gobasto - laternasto ostrešili, nato z arkadiranim mostovžem preko sredine vzhodnega dvorišča povezali viteško dvorano z vzhodno ložo ter ob tem leta 1733 obnovili njeno zunanjo fasado, nadzidali kapelino zakristijo z oratori-

¹² Jože Curk – Primož Premzl: Mariborske vedute. Umetniški kabinet Primož Premzl. Maribor 2004; vedute na straneh 29, 31, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 50, 102, 103, 104 in 105;

jem in ga stopniščno povezali z nadstropjem arkadnega hodnika, predelali njeno čelo in ga kiparsko okrasili, postavili nov, bogato okrašen dvoriščni portal, odstranili vhodno vežo in okoli nje-nega stolpastega jedra zgradili v letih 1747 - 1750 sedanje stopnišče s konkavno oblikovano fasado ter bogatim kiparskim in štukerskim okrasjem, opremili stopnišče vzhodnega trakta s kamnoseško oblikovano ograjo, nadzidali leta 1750 od mesta kupljeno bastijo, jo s tem enakovredno vključili v grajski sestav in v njeni tako pridobljeni etaži uredili grofovsko stanovanje (s čemer so glavno stavbo sprostili za izključno reprezentančne namene), posodobili podkleten vzhodni del severnega grajskega trakta, ki je slejkoprej služil domestikalnim potrebam in ob tem odstranili severovzhodni stolpič na njegovem stiku s povišano bastijo, dali leta 1763 (ob 20 - letnici bitke pri Parmu, v kateri je padel eden od Brandisov) s fresko poslikati osrednje polje v viteški dvorani ter odstranili tudi jugovzhodni stolpič, potem ko so ložo na tej strani zaključili z ravno steno, za katero je zaradi zamika nastala kamra s stopniščem, vodečim na podstrešje vzhodnega trakta. S tem se je stavbni razvoj gradu končal, nakazal pa že tudi njegov propad. Sledeč spreminjajočemu se stilnemu okusu ter novim življenjskim in družabnim potrebam, je v teku dveh stoletij nastala iz prvotnega preprostega poznogotskega upravnega dvora baročna mestna rezidenca. Zunanja in notranja arhitektura sta se zliili v velikopotezno celoto, oblikovano od umetnostne ustvarjalne volje italijanskega, avstrijskega in domačega baroka.¹³

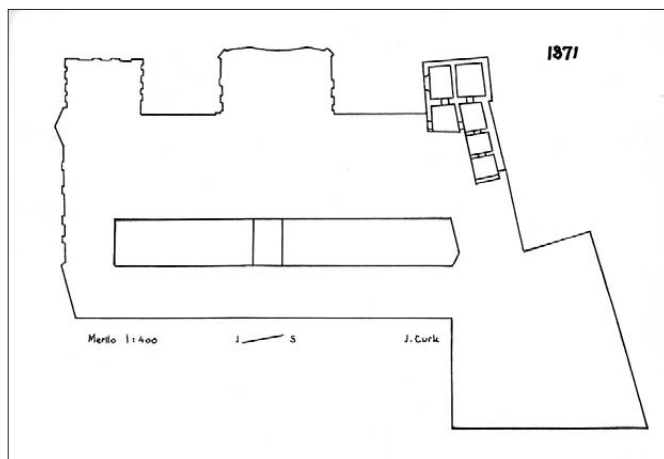
Mariborski grad med leti 1731 - 1751

Z 19. stoletjem se je začel razpad grajskega stavbnega kompleksa. Kot že omenjeno, je grad izgubil oba vzhodna stolpiča že po letu 1751, severozahodnega in čelo južne fasade pa pred letom 1795 (Tiefenthalov lesorez iz leta 1795 ju že več ne prikazuje), tako da mu je ostal le jugozahodni, ki je služil, opremljen z uro, predvsem kot zvonik privilegirane loretanske kapele. Leta 1827 so odstranili mestna Ulrikova vrata in južno grajsko fasado podaljšali za dve arkadni osi proti vzhodu ter opremili s paličastim zidcem, leta 1843 pa so nadzidali upravno poslopje in vanj umestili okrožno katedralno upravo. Leta 1871 so zaradi boljšega dostopa do novega mestnega predela in realne gimnazije podrli južen dvoriščni portal in severno mestno obzidje ter po sredini grajskega kompleksa speljali sedanjo Grajsko ulico. Ob tej priložnosti je dal njegov takratni lastnik grof Ferdinand Brandis postaviti kot zaključek severnega grajskega trakta nov triosen podaljšek in trietažen stolp, v katerem je sedaj muzejska uprava. Zahodni del grajskega kompleksa je

¹³ Ervin Fabrici: Die Burgen der Stadt Marburg a. d. Drau mit besonderer Brrücksichtigung des Treppen-salites an der jetzigen Burg.

München 1935, str. 1 - 16;

v teku 20. stoletja hitro propadel. Leta 1929 so predelali upravno poslopje v kavarno Astorijo, leta 1938 podrli Stanovanjski stolp in do leta 1940 zgradili na nekdanjem grajskem zahodnem dvorišču kino Partizan. S tem je dokončno izginila predstava o nekdanjem strnjenem grajskem kompleksu. Grad se je zopet omejil na svoje prvotno jedro izpred sredine 17. stoletja, vendar pa je tudi to jedro doživelo mnoge predelave. Zadnja aristokratska lastnik gradu barona Zwickla iz Westfalije (Klemen Avgust 1881 - 1896 in njegov sin Pij 1896 - 1921) sta v želji po trgovsko - poslovni izrabi njegovega vzhodnega trakta dala v njegovo pritličje prebiti deset vratnih oziroma izložbenih odprtih, ki so videz njegove vzhodne fasade precej spremenile, enako kot tudi vratna odprtina, prebita skozi njegovo južno fasado ter vrata in okno prebita skozi južno in vzhodno steno bastije, v katere jugovzhodnem kotu so uredili grajsko pivnico. Mnoge čeprav drobnejše spremembe je grajska jedro doživljala tudi v času, ko je bilo v lastništvu trgovca Vilija Berdajsa med leti 1921 in 1933 ter mestne občine, dokler ga ni ta po zaslugi župana dr. Franja Lipolda med leti 1937 in 1941 po nekoliko svobodnejše interpretiranih konzervatorskih načelih preuredila v muzej in ga s tem rešila pred nadaljnjim propadanjem.¹⁴

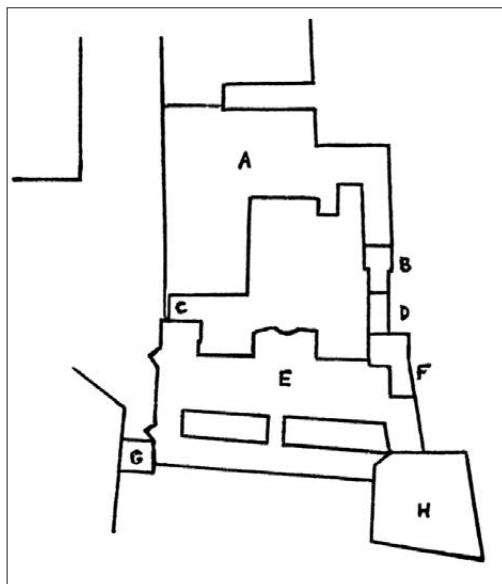

Mariborski grad leta 1871

Z usodo gradu je bila ves čas povezana tudi usoda njegove neposredne okolice. Obrambni jarek, ki je obtekal severovzhodni mestni vogal, se je zaradi vstavitve bastije vanj nekoliko odmaknil od obzidne črte, tako da so bila mestna Ulrikova vrata, ki so okoli leta 1780 zgubila barbakan, dosegljiva le preko lesenega mostu z dvema pilotoma, od okoli leta 1780 dalje pa preko 15 m dolgega in 4,4 m širokega kamnitega mostu s tremi loki. Od mestnih jarkov so začeli najprej zasipavati suhega severnega, ob katerem so po trasi sedanje Gregorčičeve ulice do leta 1821 zasadili murvin drevored, ki je segal vse do sedanje Strossmayerjeve ulice. Po poružitvi Ulrikovih mestnih vrat leta 1827 je prišel na vrsto tudi navodnjavan vzhodni jarek. Z začetnim zasipom njegovega severnega dela je nastal prostor sedanjega Trga svobode, ki ga je razen vzhodnega roba zasedel grajski vrt, skozi katerega je še v času dr. Puffa žuborel Triribniški potok. Ta vrt je grofica Zofija, žena Ferdinanda Brandisa po ugodni ceni leta 1863 prodala mestni občini, katere takratni župan Andrej Tappeiner (1861 - 1867) je dal najprej kanalizirati potoček in nato urediti trg za prodajo sena in slame, ki so ga poimenovali po dobrotnici, danes pa ga poznamo pod imenom Trg svobode.¹⁵

¹⁴ Ivan Stopar: Grajske stavbe v vzhodni Sloveniji I. Območje Maribora in Ptuja. Ljubljana 1990, str. 77 – 82;

¹⁵ Karl Pišec: Utrdbena rabota mariborska. Kronika 27/2/1979, str. 81 – 94;

Skica celotnega grajskega kompleksa, deloma posneta po mestnih načrtih iz let 1802 in 1824

A upravno - gospodarski del gradu, nastal med leti 1668 in 1684

B leta 1938 odstranjeni takoimenovani stanovanjski stolp, zgrajen leta 1668

C leta 1871 odstranjena grajska vrata iz okoli leta 1668

D leta 1871 odstranjeni mestni zid z arkadami iz leta 1668

E grajsko jedro, nastalo med leti 1478 in 1751

F leta 1871 prizidani del severnega grajskega trakta

G leta 1827 odstranjena mestna Ulrichpva pozneje Graška vrata, zgrajena med leti 1305 in 1315

H mestna od leta 1751 grajska bastija, zgrajena med leti 1555 in 1562

SUMMARY

From its beginning in the end of the 15th century the Maribor city castle was rebuilt and completed many times, mostly as a result of changing of its function in the city. Until the middle of the 17th century it was mostly about additional fortifying works (the Bastille), since the castle was also used as an important part of northeast city wall fortification. From the middle of the 17th century it gradually became the central dominion of aristocracy in Maribor, at first of the counts of Khisl and later of the counts of Brandis. In that time the late administrative mansion of provincial princes by construction and by meaning changed into a castle, and conceptually into a noble residence.

Literature about construction history of the castle is relatively huge, besides the author of the article Ivan Stopar, Sergej Vriöer and Karel Piöec wrote about it. The archive material, which is mostly kept in the Provincial archive Maribor and in the Styrian land archive in Gradec, is even reacher. Because of different owners and different use of the castle the material in the Gradec archive can be found in many different funds and because of that only this article shows an accurate view of construction history of the Maribor city castle.

The article completes yearlong study about construction phases of the Maribor city castle. It gives us a complete view of each construction phase, of use of the castle as well as of the way of constructing in the 16th century. It leads us from the beginning of the castle as a warehouse of the provincial prince to its climate as a representative flat building of the Maribor aristocracy.